SLAVIA ORIENTALIS TOM LXXIII, NR 3, ROK 2024
DOI: 10.24425/slo.2024.152645

Michał Mordań
Białystok, Uniwersytet w Białymstoku

Z ANTROPONIMII ŁATGALII (IMIONA POLAKÓW DYNEBURSKICH Z LAT 1945-1991)

From The Anthroponymy of Latgale (Names of Dyneburg Poles in 1945-1991)

ABSTRACT: The article shows the hitherto little researched subject of the names of Poles – residents of Dyneburg (Daugavpils) between 1945 and 1991. The purpose of the study is to present a repertoire of the anthroponyms and linguistic characteristics of their forms. The material was collected from entries in registration books (Lat. *mājas grāmatas*) containing the personal data of the town's residents. The analysis of the collected material allows us to conclude that regardless of the linguistic genesis, names with religious roots clearly predominated with Dyneburg Polish circles. In terms of the forms used, Russian equivalents are the most numerous, while the presence of Polish variants, emphasizing the nationality of the name bearers, is significant.

KEYWORDS: onomastics, anthroponymy, first names, Dyneburg / Daugavpils, Latgale

Wstęp

Łatgalia, położona na styku obszaru bałtyckiego i słowiańskiego, ma charakter typowo pograniczny, wynikający przede wszystkim z wielowiekowej specyfiki kulturowej, religijnej, etnicznej i językowej[1]. Teren ten „jest o wiele bardziej zróżnicowany kulturowo, narodowościowo czy religijnie niż inne pogranicza"[2], choć w dalszym ciągu należy do niedostatecznie zbadanych. Współczesna sytuacja narodowościowa regionu łatgalskiego ukształtowała się w kontekście bogatego dziedzictwa historycz-

[1] A. Engelking, E. Golachowska, A. Zielińska, *Tożsamość, język, pamięć w sytuacji pogranicza. Uwagi wprowadzające*, [w:] *Tożsamość – język – rodzina. Z badań na pograniczu słowiańsko-bałtyckim*, red. A. Engelking, E. Golachowska, A. Zielińska, Warszawa 2008, s. 7-24; M. Jankowiak, *Wielonarodowość i wielokulturowość Łatgalii w aspekcie społecznym i historycznym*, [w:] *Językowe i kulturowe dziedzictwo Wielkiego Księstwa Litewskiego. Księga jubileuszowa na 1000-lecie Litwy*, red. J. Mędelska, Z. Sawaniewska-Mochowa, Bydgoszcz 2010, s. 48-49.

[2] M. Jankowiak, *Wielonarodowość i wielokulturowość…*, s. 48.

Copyright © 2024. Michał Mordań. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Non Commercial-NoDerivatives 4.0 International license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/), which permits use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the article is properly cited, the use is non-commercial, and no modifications or adaptations are made.

nego. Na tę spuściznę złożyły się procesy osadnicze, przede wszystkim kolonizacja niemiecka, polska i rosyjska, zmiany przynależności administracyjnej, działania polityczne władz państwowych, niekiedy także ograniczenia wobec niektórych narodowości lub wyznań[3]. Przemiany ustrojowe, a w konsekwencji – przeobrażenia kulturowe, pociągały za sobą zmiany w polityce językowej. Polaków łatgalskich należy uznać za ludność autochtoniczną, ponieważ zamieszkują oni ten obszar co najmniej od połowy XVI w.[4].

Dane z okresu powojennego pokazują, że w 1959 r. na Łotwie mieszkało 59,4 tys. osób narodowości polskiej (3,1% ogółu ludności), w 1970 – 63 tys. (2,7%), w 1979 – 62,7 tys. (2,5%), w 1989 – 60,4 tys. (2,3%)[5], jednakże w Dyneburgu[6] w ciągu całego XX w. i na początku XXI w. Polacy stanowili kilkanaście procent mieszkańców miasta[7].

Zagadnienie języka polskiego na Łotwie (w tym na obszarze Łatgalii) ma bogatą literaturę. Funkcjonowanie i osobliwości miejscowej polszczyzny badali m.in. Tadeusz Brajerski, Ewa Golachowska, Iryda Grek-Pabisowa, Włodzimierz Gruszczyński, Mirosław Jankowiak, Halina Karaś, Kristine Kunicka, Józefa Parszuta, Iveta Rucka, Wiaczesław Werenicz i – najobszerniej – Małgorzata Ostrówka[8]. Zdecydowanie skromniej przedstawia się stan badań w zakresie antroponimii Polaków (wśród niewielu opracowań można wymienić artykuły o napisach nagrobnych w Rzeżycy i Krasławiu[9] oraz w okolicach Dyneburga)[10].

---

[3] G. Manteuffel, *Poļu Inflantija / Inflanty Polskie*, Rīga 1879 [2020], s. 266; J. Kolbuszewski, *Polacy na Łotwie. Historia i współczesność. Zarys problematyki*, [w:] *Mniejszości polskie i Polonia w ZSRR*, red. H. Kubiak i in., Wrocław – Warszawa – Kraków 1992, s. 331-350.

[4] Historia mniejszości polskiej na Łotwie była opisywana i cytowana w wielu pracach (zob. np. G. Manteuffel, *Poļu Inflantija…*, s. 243-364; E. Jekabson, *Stosunki polsko-łotewskie na przestrzeni dziejów*, [w:] *Polacy na Łotwie*, red. E. Walewander, Lublin 1993, s. 23-43; H. Karaś, *Język polski na Łotwie*, [w:] *Język polski poza granicami kraju*, red. S. Dubisz, Opole 1997, s. 69-70; M. Ostrówka, *Regiolekt polski na Łotwie*, „Biuletyn PTJ" 2005, nr 61, s. 88-89; Eadem, *Polsko-łotewskie związki historyczne, kulturowe i językowe w przeszłości i obecnie*, [w:] *Językowe i kulturowe dziedzictwo…*, s. 138-143; M. Jankowiak, *Wielonarodowość i wielokulturowość…*, s. 48-54; K. Kuņicka, *Polacy i język polski w Łatgalii / Poļi un poļu valoda Latgalē*, Daugavpils 2020, s. 24-31).

[5] E. Jekabson, *Stosunki polsko-łotewskie…*, s. 42; M. Ostrówka, *Regiolekt polski…*, s. 89-90.

[6] O historii Dyneburga zob. m.in. G. Manteuffel, *Poļu Inflantija…*, s. 334-340.

[7] Szczegółowe dane zob. J. Kurczewski, *Wstęp*, [w:] *Polacy nad Dźwiną*, red. J. Kurczewski, M. Fuszara, Warszawa 2009, s. 11; H. Karaś, *Język polski na Łotwie…*, s. 70.

[8] Więcej na ten temat zob. np. M. Ostrówka, *Regiolekt polski…*, s. 97-98; Eadem, *Polsko-łotewskie związki…*, s. 145; K. Kuņicka, *Polacy i język polski…*, s. 12-14; E. Golachowska, M. Ostrówka, *Polish language of the Polish minority in Daugavpils, Latvia. Comparative analysis of two idiolects*, „Multilingua" 2023, No. 42 (3).

[9] M. Ostrówka, *Napisy nagrobne w Rzeżycy i Krasławiu (Łotwa) jako przykład koegzystencji kultur i języków w Łatgalii*, „Acta Baltico-Slavica" 2014, nr 38, s. 40-66.

[10] R. Zawisza, *Odczytanie cmentarza. Współczesne inskrypcje nagrobkowe w okolicach Dyneburga na Łotwie jako inspiracja do badań nad kulturą pogranicza*, [w:] *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: źródła – wartości – ochrona*, red. J. Adamowski, K. Smyk, Lublin 2013, s. 251-262.

W badaniach antroponomastycznych cennym źródłem są m.in. wszelkiego rodzaju spisy urzędowe[11]. Materiał do niniejszego opracowania zebrano na podstawie danych osobowych mieszkańców kilku ulic Dyneburga (Alejas, Cietokšna, Liepājas, Saules) zanotowanych w domowych księgach meldunkowych (łot. *mājas grāmatas*, ros. *домовые книги*) z lat 1945-1991[12]. Na podstawie dokumentów można stwierdzić, że w omawianym okresie miasto zamieszkiwali przedstawiciele kilkudziesięciu narodowości, m.in. Łotysze, Łatgalowie, Polacy, Rosjanie, Białorusini, Ukraińcy, Litwini, Niemcy, Żydzi.

Umieszczone w tytule artykułu daty wskazują, że mamy do czynienia ze stosunkowo długim okresem, w którym były dokonywane wpisy. Rozpiętość ta okaże się jeszcze większa, jeśli uwzględni się rok urodzenia poszczególnych osób, w personaliach bowiem najstarszego mieszkańca widnieje data 1846, najmłodszego zaś – 1984. Ponadto zebrany materiał, choć stosunkowo obszerny, bo liczący 4707 zapisów i identyfikujący 1007 mężczyzn i 1521 kobiet, wyekscerpowano z 311 jednostek archiwalnych[13], które stanowią zaledwie niewielką część całej kolekcji (w sumie 5688 pozycji). Niniejsze badanie obejmuje więc tylko pewien wycinek sytuacji imienniczej Polaków dyneburskich we wskazanym okresie[14]. Ze względu na te, między innymi, okolicz-

---

[11] Zob. np. H. Karaś, *Uwagi o polskich inskrypcjach nagrobnych na Litwie*, [w:] *Nekropolie jako znak kultury pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego*, red. F. Czyżewski, A. Dudek-Szumigaj, L. Frolak, Lublin 2011, s. 95-96.

[12] Dokumenty przechowywane są w zbiorach Daugavpils zonālais valsts arhīvs, sygn. 1152/1/108-129, 493-523, 1489, 1496-1536, 2604-2637 i 1152/2/15-76, 192-257, 870-874, 1492-1566. Każda księga liczy od kilku do ponad dwustu stron i obejmuje okres kilku, kilkunastu lub kilkudziesięciu lat; zawiera m.in. rubrykę przeznaczoną do wpisania narodowości. W tym miejscu należy poczynić uwagę, że najbardziej przydatne do badań onomastycznych są księgi parafialne, zwłaszcza metryki urodzonych/ochrzczonych. Jednak zamierzeniem przyświecającym temu artykułowi było skupienie uwagi na imionach dyneburskich Polaków, nie zaś katolików. I chociaż rzeczywiście wyznawcami obrządku rzymskokatolickiego w Łatgalii zasadniczo byli Polacy, to jednak taki stan rzeczy nie upoważnia do postawienia bezwzględnego znaku równości między dwiema wspomnianymi grupami. Dla przykładu można podać, że wiernymi obrządku katolickiego była też część Białorusinów. Dane spisu ludności z 1897 r. (*Первая Всеобщая перепись населенія Россійской имперіи, 1897 г. V. Витебская губернія. Тетрадь III (послѣдняя)*, ред. Н.А. Тройницкій, Санкт-Петербургъ 1903, с. 96-97, [в:] https://rusneb.ru/catalog/000200_000018_v19_rc_1629433/ (10.11.2023)) wskazują, że wśród zamieszkujących na terenie miasta katolików były 294 osoby tej narodowości (jeśli przyjąć za autorami spisu, że przynależność narodowa była określana na podstawie języka ojczystego („по народностямъ на основаніи родного языка"); Ibidem, с. 172-173). Rozbieżne dane statystyczne dotyczą też dyneburskich Polaków i dyneburskich katolików: pierwsi stanowią grupę 11420 osób, drudzy zaś – 13347 osób (Ibidem, с. 3, 74, 76).

[13] Jednostka archiwalna = oddzielna księga meldunkowa. Na ogół do każdego budynku mieszkalnego była przypisana jedna księga, ale w wypadku domów z dużą liczbą mieszkań i/lub lokatorów takich dokumentów mogło być więcej, przy czym nie zawsze kolejna księga stanowiła chronologiczną kontynuację poprzedniej, gdyż nierzadko okresy ich eksploatacji zazębiały się.

[14] O wysokiej reprezentatywności danych źródłowych można zatem mówić w odniesieniu do mieszkańców uwzględnionych ulic. Badania wycinkowe są jednak istotne, gdyż „[o]we cząstkowe analizy stanowią podstawę syntez i służą poznaniu rzeczywistości językowej i tego, co tę rzeczywistość tworzyło

ności, niniejszy tekst ten absolutnie nie pretenduje do studium o lokalnej modzie imienniczej czy tym bardziej do opracowania na temat tendencji ogólnosystemowych w zasobie imion omawianej grupy ludności[15]. Ponieważ jednak nazewnictwo osobowe Polaków na tzw. „dalszych Kresach" pozostawało do chwili obecnej poza należytą uwagą badaczy, praca ta może być punktem wyjścia do przyszłych dociekań onomastycznych w tym zakresie. Dopiero ich wyniki potwierdziłyby uzyskane tu rezultaty albo przyniosłyby inne wnioski.

Celem artykułu, który, jak już zaznaczono wyżej, ma charakter analizy wstępnej (bo opartej na stosunkowo niewielkiej próbie), jest przedstawienie repertuaru i krótka charakterystyka form imion mieszkańców deklarujących narodowość polską w omawianym okresie. Przystępując do interpretacji zebranego materiału wychodzę z założenia, że zasób imienniczy jest składnikiem kultury danego społeczeństwa i źródłem wiedzy o nim. Uwzględnienie udziału szeroko rozumianych czynników kulturowych na system nazewniczy określonej grupy ludności wpłynęło ugruntowanie się w onomastyce podejścia socjolingwistycznego. Taką perspektywę przyjęto również w niniejszym opracowaniu. Odniesienie imion jako wytworów procesów nominacyjnych do kontekstu kulturowego, ich podział według przyjętych wyznaczników kategorialnych (w tym wypadku kryterium genetyczno-językowe), właściwości frekwencyjne, wymagające włączenia instrumentu statystycznego, funkcjonowanie w obiegu społecznym i wariantywność nazewnicza stanowią jedne z głównych komponentów szeroko stosowanej i docenianej – jak pisze Robert Mrózek – metody socjolingwistycznej[16].

Repertuar imienniczy

Imiona używane przez Polaków w ostatnich wiekach wywodzą się z różnych kręgów kulturowych i mają swój źródłosłów w różnych językach. Zasadniczy filar imiennictwa ludności polskiej, bez względu na indywidualne upodobania i poglądy, a także niezależnie od narzucanych odgórnie – w wielu okresach – wzorców społeczno-kulturowych (nierzadko mających podłoże polityczne), tworzą imiona powiązane z tradycją chrześcijańską. Zasób ten uzupełniają słowiańskie imiona rodzime (część z nich weszła do kanonu imion chrześcijańskich), imiona zapożyczone z kultur obcych, niechrześcijańskich, imiona związane z tradycją świecką, tj. zaczerpnięte z mitologii, literatury,

---

i tworzy" (A. Cieślikowa, *O współczesnych słowotwórczych analizach onomastycznych*, [w:] *Metodologia badań onomastycznych*, red. M. Biolik, Olsztyn 2003, s. 56).

[15] Należy też zauważyć, że nie wszystkie osoby urodziły się w Dyneburgu lub jego najbliższych okolicach.

[16] R. Mrózek, *Metodologiczno-terminologiczne aspekty rozwoju onomastyki*, [w:] *Metodologia badań onomastycznych*, red. M. Biolik, Olsztyn 2003, s. 11-13, 17. Dodajmy, że przedstawienie frekwencji imion, ich analiza od strony etymologicznej oraz charakterystyka osobliwości językowych wyekscerpowanych form należały do najważniejszych zadań badawczych, jakie postawiła przed sobą Zofia Abramowicz w monografii poświęconej imiennictwu białostoczan, usytuowanej właśnie w nurcie socjolingwistycznym (zob. Z. Abramowicz, *Imiona chrzestne białostoczan w aspekcie socjolingwistycznym (lata 1885-1985)*, Białystok 1993).

a w ostatnich dziesięcioleciach także z radia i telewizji, imiona będące neologizmami nazewniczymi i inne[17]. To przedstawione w wielkim skrócie stwierdzenie dotyczy nie tylko ludności z terenu Polski etnicznej, ale również Polaków, którzy w wyniku wydarzeń historycznych znaleźli się poza jej obszarem. W tym drugim wypadku należy oczywiście brać pod uwagę silniejszy wpływ sąsiadujących, a nierzadko też współistniejących kultur[18].

W zgromadzonym materiale[19] w imiennictwie męskim wyraźnie dominują imiona z obszaru cywilizacji śródziemnomorskiej: semickie (głównie hebrajskie), greckie i łacińskie. W badanym zasobie wystąpiły one w odniesieniu do 537 osób (53% mężczyzn) narodowości polskiej, por.: *Иван / Ivans / Иоанн / Иоанс / Ян / Янис* 123[20], *Иосиф / Иосип / Юзеф / Язеп / Езуп / Иозас / Осип* 59, *Антон / Antons* 50, *Виктор / Викторас / Viktors* 45, *Петр / Пётр / Петро / Пиотр / Петрс* 36, *Александр* 18, *Михаил / Михайл* 18, *Франц / Францишек* 16, *Павел / Pāvels / Павалс* 14, *Викентий / Викеньтий* 9, *Евгений / Евгениюш / Эйжан* 9, *Феликс* 9, *Степан / Стефан* 9, *Леон* 8, *Леонид* 8, *Константин* 7, *Зенон* 6, *Николай* 6, *Героним* 5, *Никодим / Никадим* 5, *Юлиан / Юльян* 5, *Адам* 4, *Анатолий* 4, *Валентин* 4, *Валерий / Valerijs* 4, *Тадеуш / Тадэуш* 4, *Юрий / Юрис / Егор / Ежи* 4, *Виталий* 3, *Марьян / Марян* 3, *Сельвестр / Сильвестр / Сельвестер* 3, *Андрей / Андрюс* 2, *Аполинарий* 2, *Бенедикт / Бенидикт* 2, *Валериян / Валерьян* 2, *Григорий / Гжегож* 2, *Донат* 2, *Игнат / Игнатий* 2, *Ксаверий* 2, *Лонгин* 2, *Люциан* 2, *Роман* 2, *Теофил / Теофилий* 2, *Юлий / Julijs* 2, *Алексей* 1, *Бонифац* 1, *Геннадий* 1, *Доминик / Dominik* 1, *Евграфий* 1, *Изидор* 1, *Кшиштоф* 1, *Лев* 1, *Марк* 1, *Нарциз* 1, *Устин* 1, *Якимс* 1, *Яков* 1. Imiona te są częścią wspólnego w kulturze chrześcijańskiej dziedzictwa imienniczego[21]. W znakomitej większości występują one w systemie imienniczym katolików, prawosławnych i protestantów, choć członkowie tego ostatniego wyznania preferowali antroponimy biblijne ze względu na nieuznawanie kultu świętych oraz z uwagi na przekonanie, że Biblia stanowi jedyne źródło prawdy

[17] Por. M. Malec, *Imię w polskiej antroponimii i kulturze*, Kraków 2001, s. 17-33.

[18] W odniesieniu do Polaków z Łatgalii będzie to oddziaływanie np. nie tylko substratu bałtyckiego, lecz także innych trendów, kulturowo bliższych, ale jednocześnie obcych, bo wynikających z wewnętrznego zróżnicowania w obrębie tradycji chrześcijańskiej i słowiańskiej.

[19] Klasyfikując zebrany materiał inspirowałem się podziałem stosowanym w pracach Marii Malec (M. Malec, *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994; Eadem, *Imię w polskiej antroponimii…*), uwzględniającym źródło (motywację kulturową) imienia i jego pochodzenie językowe.

[20] Wszystkie cytowane imiona dotyczą Polaków. Są one zapisane w różnych formach, o czym będzie mowa dalej. Wartości liczbowe podane są wyłącznie w celach porównawczych, co wyraźnie zaznaczam. Pokazują one, ile osób w wyekscerpowanym materiale było identyfikowanych za pomocą danego imienia. Pochodzenie imion ustalam głównie na podstawie opracowań Klāvsa Siliņša (K. Siliņš, *Latviešu personvārdu vārdnīca*, Rīga 1990), Zofii Abramowicz (Z. Abramowicz, *Imiona chrzestne…*), Marii Malec (M. Malec, *Imiona chrześcijańskie…*), Henryka Frosa i Franciszka Sowy (H. Fros, F. Sowa, *Księga imion i świętych*, t. 1-6, Kraków 1997-2007) i Aleksandry Superanskiej (А.В. Суперанская, *Словарь русских личных имён*, Москва 1998).

[21] M. Malec, *Imiona chrześcijańskie…*, s. 17.

i wiary[22]. Tylko pojedyncze imiona (*Франц / Францишек, Ксаверий*) to onimy z kalendarza Kościoła zachodniego. Z kolei *Геннадий, Евграфий, Лев* to imiona typowe dla prawosławia (choć należące do zasobu ogólnochrześcijańskich), a ich obecność w antroponimii miejscowych Polaków najczęściej ma związek z małżeństwami ludności polskiej ze Słowianami wschodnimi.

Stosunkowo często pojawiają się w badanym materiale imiona słowiańskie, identyfikujące 256 osób (25% mężczyzn-Polaków). Przeważnie są to imiona dwuczłonowe: *Станислав / Stanislavs* 74, *Владислав / Vladislavs* 54, *Владимир / Владимӣр* 22, *Мечеслав / Мечислав* 21, *Чеслав* 21, *Болеслав / Болис* 16, *Казимер / Каземир / Казимир / Kazimier* 15, *Бронислав / Бронйслав / Bronislavs* 14, *Вацлав / Вячеслав* 11, *Здислав / Здыслав / Сдислав* 4, *Славомир* 3, *Войтех / Войцех* 2, *Богдан* 1, *Женислав* 1, *Збыгнев* 1. Ponadto wystąpiły *Борис* 3, *Вадим* 2, *Лешек / Лех* 1. Tylko część onimów pochodzenia słowiańskiego ma źródło w tradycji chrześcijańskiej (np. *Stanisław, Władysław, Włodzimierz, Kazimierz, Wojciech*), ale – jak pokazują dane statystyczne – właśnie imiona z motywacją religijną[23] cechują się wysoką frekwencją. Uwagę zwraca obecność imion typowych dla Słowian wschodnich, m.in. *Владимир, Вячеслав, Борис*. Często pojawiały się one w rodzinach mieszanych narodowościowo: polsko-rosyjskich lub polsko-białoruskich, czasami polsko-ukraińskich.

Trzecią grupę pod względem frekwencji stanowią imiona germańskie. Ich liczba przewyższa liczbę imion słowiańskich, ale ogólna suma użycia w analizowanym zbiorze jest mniejsza (łącznie 188 osób, tj. 18% mężczyzn), por. *Гендрик / Гендрих / Генрик / Генрих / Хендрик / Хенрик* 28, *Ромуалд / Ромуальд / Ромуальдас* 19, *Леонард / Лионард* 16, *Вильгельм / Вилхельм / Вильгельмин* 12[24], *Алберт / Альберт* 11, *Рикард / Рихорд / Рихард / Рыхард / Ричард / Рычард / Ришард / Рышард* 9, *Алфонс / Альфон / Альфонс* 7, *Роберт* 6, *Адольф / Адолф* 5, *Арнольд / Арнотис* 5, *Валдемар / Волдемар* 3, *Карл* 3, *Рудольф / Рудолф* 3, *Зигмунт / Зыгмунт / Сигизмунд* 2, *Леопольд* 2, *Раймонд / Раймунд* 2, *Фердинанд* 2, *Валтер* 1, *Герард* 1, *Губерт* 1, *Илдефон* 1, *Реинкарт* 1, *Роланд* 1, *Рональд* 1, *Фрицис* 1, *Эрнест* 1, ponadto dwa imiona wywodzące się z jęz. staroangielskiego: *Эдуард / Eduards / Эдвард / Эдварт / Эвард* 38 i *Эдмунд* 1 oraz dwa imiona o rodowodzie skandynawskim:

---

[22] Por. В.Э. Сталтмане, *Латыши*, [в:] *Системы личных имен у народов мира*, ред. М.В. Крюков, Москва 1989, с. 192; E. Majewska, *Imiona ze Starego i Nowego Testamentu w Niemczech i Niderlandach w 19. wieku*, [v:] *19. slovenská onomastická konferencia. Bratislava, 28.-30. apríla 2014. Zborník referátov*, red. I. Valentová, Bratislava 2015, s. 154.

[23] Sformułowań *imiona z motywacją religijną / imiona motywowane religijnie* używam w kontekście ich pochodzenia jako jednostek językowych, w tym wypadku – ich powiązania z nurtem chrześcijańskim, mających źródło w religii chrześcijańskiej. Określenie *motywacja pośrednia* dotyczy natomiast imion żeńskich utworzonych od męskich i motywowanych przez męskie postaci biblijne i świętych (np. *Janina* od *Jan* < św. Jan, *Józefa* od *Józef* < św. Józef).

[24] Imiona *Вильгельм / Вилхельм* i *Вильгельмин* potraktowano jako warianty słowotwórcze. Autorzy leksykonów imion nie odnotowują **Wilhelmin*, jednocześnie wyprowadzają imię żeńskie *Wilhelmina* i *Wilhelma* od *Wilhelm* (zob. W. Janowowa, A. Skarbek, B. Zbijowska, J. Zbiniowska, *Słownik imion*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1991, s. 279; H. Fros, F. Sowa, *Księga imion…*, t. 6, s. 126, 128-129).

Эрик 2 i *Олег* 3[25]. Zacytowane onimy, z wyjątkiem kilku (m.in. *Вал(ь)демар, Реинкарт, Рональд*), są motywowane religijnie, święci zaś noszący te imiona odnoszą się do czasów średniowiecza lub okresu nowożytnego i są otoczeni kultem w Kościele zachodnim. Imieniem charakterystycznym dla tradycji ruskiej jest *Олег*.

Mimo że od 2. poł. XIX wieku nastąpił znaczny wzrost popularności imion pochodzenia łotewskiego[26], obecność onimów o proweniencji bałtyckiej jest skromna. W tej grupie znalazło się imię łot. *Миервальдис* 1 (kalka *Fridrich* i *Владимир* (por. łot. *miers* ‘pokój’ + *valdīt* ‘rządzić, panować’) oraz dwa imiona litewskie *Витолд / Витольд / Vitolds* 16 i *Олгерт* 1.

Reprezentantem onimów wywodzących się z grupy jęz. ugrofińskich jest *Имант* 1 o rodowodzie liwońskim (*im* ‘cud’ + *and* ‘prezent, dar’).

Odnotowane dwukrotnie w dokumentach dyneburskich *Наполеон / Наполион* 2 powstało na gruncie jęz. francuskiego[27]. Wystąpiło też imię *Алегро* 1, obecne w *Słowniku imion rosyjskich*[28] z kwalifikatorem *nowe* i będące zonimizowanym terminem muzycznym pochodzenia włoskiego *allegro* ‘szybko, w szybkim tempie’.

Repertuar imion męskich uzupełniają antroponimy (wszystkie z jednokrotnym poświadczeniem) o niejednoznacznej lub nieustalonej genezie: *Айвар* (celt., skand. lub tat.)[29], *Илмар* (fin., est. lub stgerm.)[30], *Лерео* (por. imię *Lerio* – być może od wł. nesonimu (nazwy wyspy) *Lero*[31]; por. też imię ket.[yjskie] *Лёро*[32]), *Покт* (por. imię *Puķīts* < łot. *puķīte* ‘kwiatek’[33] lub chak.[askie] imię *Поктаң / Поктанг*[34]) oraz *Центело* i *Центуто* (*Центуло* (?); por. *Centello*[35], *Centis*[36]). Należy wziąć pod

---

[25] Wczesne zapożyczenie do języka staroruskiego. Odmienne stanowisko w tej kwestii zajmował m.in. Stanisław Rospond (С. Роспонд, *Структура и классификация древневосточнославянских антропонимов (имена)*, «Вопросы языкознания» 1965, № 3, с. 4-6, 10, 14-15, 18-19).

[26] Д.Э. Земзаре, *Латышские личные имена*, [в:] *Антропонимика*, ред. В.А. Никонов, А.В. Суперанская, Москва 1970, с. 65.

[27] Zob. Z. Abramowicz, *Imiona chrzestne…*, s. 418; А.В. Суперанская, *Словарь русских...*, с. 244. Niekiedy przyjmuje się też inną etymologię: łacińską lub grecką (por. np. А.В. Суперанская, *Словарь русских...*, с. 244; А.К. Усціновіч, *Слоўнік асабовых уласных імён*, Мінск 2011, с. 150).

[28] А.В. Суперанская, *Словарь русских...*, с. 110.

[29] Zob. K. Siliņš, *Latviešu personvārdu…*, p. 46, 171; por. Д.Э. Земзаре, *Латышские личные имена…*, с. 67; *Справочник личных имен народов РСФСР*, ред. А.В. Суперанская, Ю.М. Гусев, Москва 1979, с. 129.

[30] K. Siliņš, *Latviešu personvārdu…*, p. 154, 161; Д.Э. Земзаре, *Латышские личные имена…*, с. 67; *Справочник личных имен...*, с. 277; А.В. Суперанская, *Словарь русских...*, с. 195, 338-339. Znane są imiona tatarskie o podobnym brzmieniu: *Ил(ь)бар, Ил(ь)гар, Ил(ь)дар, Ил(ь)мас, Ил(ь)мир, Иль(н)ар*, ponadto krymsko-tatarskie *Ильдар* i *Илмари* (*Справочник личных имен...*, с. 135, 169).

[31] K. Siliņš, *Latviešu personvārdu…*, p. 213.

[32] *Справочник личных имен...*, с. 343.

[33] K. Siliņš, *Latviešu personvārdu…*, p. 265.

[34] *Справочник личных имен...*, с. 59. Por. ros. nazwisko *Поктович*.

[35] K. Siliņš, *Latviešu personvārdu…*, p. 89.

[36] В.Э. Сталтмане, *Латыши…*, с. 193.

uwagę możliwość błędnego odczytu niektórych form, którego przyczyną jest nieprecyzyjność zapisu w badanym źródle.

Imiona z kręgu cywilizacji śródziemnomorskiej wyraźnie dominują w imiennictwie żeńskim (identyfikują 1191 Polek, tj. 80% kobiet tej narodowości). Najliczniej reprezentowane są imiona z motywacją religijną, obecne w kalendarzu chrześcijańskiego Zachodu i Wschodu, por.: *Мария / Marija* 128, *Анна* 107, *Гелена / Елена / Jelena / Хелена / Элена / Хеля* 85, *Валентина* 81, *Регина / Regina* 64, *Вероника / Вэроника / Вераника / Вереника* 45, *Ирена / Ирина* 38, *Юлия / Юля* 37, *София / Зофия / Софья* 31, *Виктория / Вика* 28, *Эмилия / Емилия* 28, *Антонина / Антанида* 27, *Стефания / Стефанида / Степанида* 21[37], *Екатерина / Катрина / Катре* 15, *Александра / Александрина* 14, *Галина* 14, *Луция / Луцыя / Люция* 14, *Анастасия* 13, *Валерия* 13, *Вера* 12, *Анджела / Анжела / Анеля* 11, *Кристина / Крыстына* 10, *Елизавета / Элизавета / Элизобета / Елизабета / Елизовета / Лизавета* 9, *Текля* 9, *Констанция / Костанція* 7, *Лидия* 7, *Магдалена / Магдалина* 7, *Павлина / Паулина* 6, *Ева / Иева / Эва* 5, *Соломея / Салумея* 5, *Надежда* 4, *Агнеса / Агнеша* 3, *Барбара / Варвара* 3, *Евгения / Жения* 3, *Маргарита* 3, *Мелания* 3, *Татьяна* 3, *Агафия / Агафья* 2, *Доната* 2, *Зоя* 2, *Зузанна* 2, *Иоанна / Иохана* 2, *Нина* 2, *Пелагея* 2, *Леонида* 2, *Теофила / Теофилия* 2, *Аполинария / Аполенария* 1, *Зинаида* 1, *Клавдия* 1, *Модеста* 1, *Наталия* 1, *Петронеля* 1, *Цецилия* 1. Kilka z nich to imiona uznawane za typowo prawosławne (*Вера, Надежда, Татьяна, Зоя, Нина, Зинаида*). Pojawiły się one przede wszystkim w rodzinach mieszanych, w których jeden z rodziców był Polakiem, drugi – Rosjaninem, Białorusinem, Ukraińcem, co potwierdzają informacje zawarte w księgach meldunkowych. Wystąpiły też imiona nawiązujące do świętych wyłącznie Kościoła zachodniego. Są to onimy głównie pochodzenia łacińskiego, sporadycznie greckiego lub hebrajskiego: *Аполония / Аполения / Apolonija* 14, *Тереса / Тереза / Тересса / Терезия* 14, *Леокадия* 13, *Розалия* 9, *Фелиция* 9, *Франтишка / Франциска / Францишка / Францыска* 9, *Моника* 7, *Сабина* 6, *Михалина* 5, *Альбина / Албина* 4, *Балбина* 1, *Винцентина* 1, *Комиля* 1, *Уршуля* 1. Większość postaci patronujących tym imionom to święci sprzed 1054 r., a mimo to nie pojawiają się one w dyptychach obrządku prawosławnego. Z drugiej strony, odnotowano imiona z motywacją religijną wyłącznie w tradycji chrześcijaństwa wschodniego: *Pauca* 1, *Тамара* 1. Przy tej okazji warto zaznaczyć, że nie mniej istotny od oficjalnego podziału imion na katolickie (czy raczej katolicko-protestanckie), prawosławne i „uniwersalne" jest ich odbiór społeczny, a więc to, w jaki sposób są one odbierane i kategoryzowane przez miejscową ludność[38].

[37] Por. Z. Abramowicz, *Imiona chrzestne…*, s. 471. Istnieją różne stanowiska, czy imiona te należy traktować jako warianty, choć źródła hagiograficzne opisują prawdopodobnie tę samą postać (zob. np. *Święci Wiktor i Korona*, [w:] *O Biblii, a także o różnych świętych*, [w:] https://biblia-swieci.pl/wiktor.html (05.10.2023); *Мученица Стефанида Дамасская*, [в:] *Православный церковный календарь*, [в:] https://azbyka.ru/days/sv-stefanida-damasskaja (05.10.2023)).

[38] Kwestia dotycząca społecznego odbioru imion mogłaby stanowić przedmiot odrębnych badań.

Wśród imion pochodzenia hebrajskiego, greckiego i łacińskiego odnotowano onimy żeńskie utworzone od męskich, w wypadku których istnienie świętych patronek nie jest dostatecznie poświadczone w literaturze hagiograficznej: *Янина / Яна* 88, *Юзефа / Юзева* 26, *Мариана / Марианна / Марияна / Марьяна / Маряна* 11, *Ленгина / Леонгина 4, Леонтина / Леонтына* 4, *Валериана / Валерианна / Валерияна / Валерянна* 3, *Рената / Раната* 2, *Августина* 1, *Езафата* 1, *Зенона* 1, *Фелициана / Фелицианна* 1, *Филимена* 1, *Флерьяна / Флёрьяна* 1, *Элигия* 1, *Эразма* 1. Ponieważ analogiczne imiona męskie mają swoich świętych patronów, zacytowane antroponimy żeńskie można uznać jako pośrednio motywowane religijnie. Motywację świecką mają imiona łacińskie *Вита* 1 i *Лилия* 9, jak również greckie *Лигия* 1 o rodowodzie mitologicznym, utrwalone w literaturze pięknej.

Grupę słowiańskich imion kobiecych (67 osób, tj. 4%) tworzą zasadniczo onimy utworzone od imion męskich: *Бронислава / Бронйслава* 21[39], *Станислава* 18, *Казимира* 7, *Владислава* 6, *Чеслава* 4, *Мечислава* 2, *Вацлава / Вацслава* 1, *Сдислава* 1. Ponadto wystąpiły imiona: *Светлана* 1 charakterystyczne dla Słowiańszczyzny wschodniej i Bułgarii oraz *Людмила* 6 z motywacją chrześcijańską w Kościele katolickim i prawosławnym.

Rozpatrując imiona germańskie z zachowaną motywacją religijną mamy na uwadze nawiązania przede wszystkim do świętych Kościoła zachodniego: *Ядвига / Едвига / Яадвйга* (!) / *Jadviga* 55, *Аделя / Аделия* 14, *Вильгельмина / Вильгелмина / Вилгельмина* 10, *Гертруда* 7, *Лудвига / Людвига* 5, *Алина* 3, *Аделайда* 1, *Берта* 1, *Ингрида* 1, *Матыльда* 1, *Эмма* 1, *Бригитта / Бригита* 1. Natomiast staroruskie imię *Ольга* 16 (ze skand. *Helga*) jest szeroko rozpowszechnione w tradycji chrześcijańskiego Wschodu. Statystycznie rzadziej wystąpiły żeńskie imiona germańskie religijnie niemotywowane lub motywowane pośrednio: *Леонарда* 6, *Эрика* 6, *Мальвина* 5, *Ивона / Ивонна* 4, *Бернарда* 3, *Ромуальда* 2, *Каролина / Каралина* 2, *Адольфина / Адолфина* 1, *Альфреда* 1, *Венифрида / Венефрида* 1, *Зигфрида* 1, *Эльвина* 1. Ogółem żeńskie imiona pochodzenia germańskiego w badanym materiale identyfikują 149 Polek (10% kobiet tej narodowości).

Niewielką produktywnością odznaczają się onimy proweniencji bałtyckiej. Wśród nich znalazły się głównie imiona pochodzenia litewskiego: *Альдона / Алдона* 3[40], *Бирута* 1, *Гражина* 1, *Данута* 1 – znane jako imiona bohaterek literackich oraz zaczerpnięte z pseudomitologii *Ниёле* 1. Odnotowano tylko jedno imię łotewskie – *Велта* 1 (łot. *velte* ‘hojność, owoc’).

Jako samodzielne jednostki imiennicze wystąpiło kilka form pochodnych innych imion: *Валия* 2 (< *Valentīna, Valerija*), *Грета / Гриета* 2 (< *Margareta*), *Бенита* 1 (< *Benedykta*), *Лиена* 1 (< *Helēna*), *Рита* 1 (< *Margarita*), *Слава* 1 (od imion

[39] W literaturze jest mowa jedynie o błogosławionej o tym imieniu (H. Fros, F. Sowa, *Księga imion…*, t. 1, s. 507-508).

[40] Niekiedy źródeł tego imienia badacze doszukują się w jęz. staropruskim lub jest ono interpretowane jako przekształcona postać im. gr. *Eudocja* (Z. Abramowicz, *Imiona chrzestne…*, s. 436).

z elementem *-sław-*), *Эрна* 1 (< *Ernesta*). Utrwaleniu się niektórych wariantów jako oddzielnych imion sprzyjało ich występowanie w literaturze pięknej.

Pojawiły się też imiona o niejednoznacznej etymologii. W tej grupie największą produktywnością odznacza się *Ванда* 33, określane – w zależności od źródła – jako polskie, litewskie lub niemieckie. Nieustalone pochodzenie ma też kilka innych imion: *Элеонора / Элеанара / Леонора* 23 (fr., wł. lub hebr.), *Геновефа / Геноэфа / Генавефа / Генувефа / Геноефа* 12 (rom. lub germ.), *Эльвира / Элвира* 6 (hiszp., goc.[kie] lub arab.), *Гермина* 1 (łac. lub germ.), *Иланта / Иолота* 1 (łac., gr., stfr., hiszp. lub germ.). Imiona *Genowefa, Hermina* i *Jolanta* mają motywację religijną w Kościele zachodnim, a pierwsze z nich – również w tradycji prawosławnej.

Kilka imion to zachodnioeuropejskie odpowiedniki: *Жанна* 1 (fr. *Jeanne* ‘Joanna’) i jego zdrobnienie *Жаннета / Жаннэта / Жената* 3 (fr. *Jeannette*), ponadto: *Луиза* 1 (franc. *Louise* ‘Ludwika’), *Элина* 1 (szw. *Elina* ‘Helena’). Imię *Илена / Илона* 3 jest węgierskim równoważnikiem *Heleny*.

Zasób imion żeńskich wyekscerpowanych z dokumentów dyneburskich uzupełniają: *Изабелла* 2 (hiszp. odpowiednik *Elżbiety* lub hebr. imię bibl. *Izebel / Jezabel*), *Ада* 1 (hebr. imię bibl. lub jako derywat od *Adelajda, Adela* i in.), *Дина* 1 (hebr. lub arab. imię w wersji pełnej lub skrócona forma imion *Бернардина, Динора* (i in.)) oraz dwa imiona, w wypadku których ustalenie pochodzenia nastręcza trudności: *Альтомина* 1 i *Гужа* 1 (może chodzi o imię *Гута* będące derywatem od *Judīte*)[41].

Przypadki wieloimienności w badanym repertuarze imienniczym nie należały do częstych. Podwójne imię zanotowano u 12 mężczyzn (np. *Антон-Витольд, Эдуард-Валдемар, Бронислав-Иосиф*) i 13 kobiet (np. *Юзефа-Тереса, Крыстына-Ирена, Анна-Ванда*). Było to zatem zjawisko marginalne i pozostające bez większego wpływu na ogólny obraz imiennictwa Polaków. Tylko niektóre sytuacje mogą (choć nie muszą) świadczyć o tym, że zastosowanie dwóch imion miało miejsce w rodzinach etnicznie mieszanych (np. *Леонид-Владислав, Имант-Михаил, Ольга-Станислава*)[42].

Na koniec tej części jeszcze jedna uwaga: powyższe zestawienia frekwencyjne nie uwzględniają 10 onimów męskich i 19 żeńskich, a przyczyną takiego stanu rzeczy jest stwierdzenie użycia odmiennych imion w stosunku do tej samej osoby w różnych zapisach jej personaliów. Osób takich było kilkanaście, por. *Владислав – Владимир, Владислав – Владимер, Вальдемар – Владимир, Леонард – Леон, Леон – Леонид*, *Александра – Аля, Валентина-Хелена – Валерьяна, Вера – Вероника, Ирина – Ирмина, Люциана – Люцилия, Мариана – Мария, Марианна – Мария, Янина – Нина, Ядвига – Янина*. W powyższych przykładach znalazły się imiona różnego pochodzenia, mimo to nie sposób nie zauważyć, że w niektórych „parach” jedno z nich pochodzi z zasobu imion zwyczajowo stosowanych wśród Polaków-katolików

[41] Por. też jid. *Guta* < niem. *Gut* ‘dobro’ (Ibidem, s. 451).

[42] Odnotowano m.in. zestawienie *Леонид-Лев*, w wypadku którego nasuwa się pytanie, czy rzeczywiście mamy do czynienia z podwójnym imieniem, czy być może jedno imię zostało z jakichś powodów zapisane w dwóch różnych postaciach (*de facto* jako różne imiona). Por. też akapit kolejny.

(np. *Владислав, Леонард, Ирмина, Янина*), drugie zaś należy do grupy neutralnych pod względem narodowościowo-konfesyjnym (np. *Леон, Мария*) albo jest bardziej typowe dla antroponimii ruskiej (np. *Владимир, Вера, Нина*). Chronologia w zapisie poszczególnych imion w danej parze jest różna, wiadomo jednak, że w badanym okresie imiona Polaków podlegały przekształceniom wskutek rusyfikacji[43]. Obecność innych par mogła być wynikiem pomyłki, por. np. *Люциана – Люцилия*, *Ядвига – Янина*, gdzie trudno doszukiwać się umyślnych powodów zmiany imienia.

Imiennictwo a przynależność państwowa

Istotną rolę w kształtowaniu się imiennictwa danego obszaru odgrywają uwarunkowania historyczne i polityczne[44], a do takich z pewnością należą zmiany przynależności państwowej. Zebrany materiał pokazuje[45], że w kontekście tego czynnika fundamentalne przemiany w imiennictwie Polaków nie zachodziły. Dywergencje związane ze wzrostem lub spadkiem popularności oddzielnych onimów (lub ich grup uwzględniających pochodzenie) miały miejsce tylko w pewnym stopniu. Na przykład udział imion słowiańskich typowych dla kalendarza Kościoła zachodniego w systemie nazewniczym miejscowych Polaków kształtuje się w sposób następujący: wśród mężczyzn urodzonych do roku 1918 (Imperium Rosyjskie) onimy te stanowią 24,6% wszystkich nadań, w grupie urodzonych w latach 1919-1940 (I Republika Łotewska) – 21,3%, wśród urodzonych zaś po 1940 roku (Łotewska SRR)[46] – 21,0%. Odsetek słowiańskich imion żeńskich jest następujący: kobiety urodzone do 1918 r. – 4,1%, w latach 1919-1940 – 5,3%, po 1940 r. – 2,4%[47]. Zauważalne są pewne różnice w zakresie męskich imion germańskich[48]. Względem okresu carskiego (urodzeni do 1918 r. – 10,9%) odsetek tych imion zwiększył się niemal dwukrotnie w latach 1919-1940 (19,2%) i utrzymał się w czasach sowieckich (tj. po 1940 r. – 23,3%). Jednak wśród imion żeńskich pochodzenia germańskiego[49] wartości procentowe są wyraźnie zbliżone: kobiety urodzone do 1918 r. – 10,1%, w latach 1919-1940 – 9,3%, po

[43] Można też brać pod rozwagę inne czynniki. Na przykład obecność „pary" *Marianna – Maria* mogła wynikać z tabu kulturowego nakazującego do XX w. zastępować imię Matki Boskiej imieniem *Marianna*, z kolei *Nina* może być postrzegane jako zdrobnienie *Janiny*, *Leon – Leonida* itp.

[44] Z. Abramowicz, *Imiona chrzestne…*, s. 368.

[45] Cząstkowy charakter zgromadzonego materiału nie upoważnia do dokonywania konkluzji generalizujących. Mimo to warto, moim zdaniem, poczynić pewne spostrzeżenia, opierając się na zbiorze dostępnych danych antroponimicznych.

[46] Nie wyodrębniam w tym miejscu okresu okupacji niemieckiej lat 1941-1944 (i kilkumiesięcznego okresu w roku 1918) uznając go za zbyt krótki do zaistnienia istotnych zmian w systemie imienniczym.

[47] Jako jedną z przyczyn dysproporcji między odsetkiem słowiańskich imion męskich i żeńskich można wskazać ich popularność w zestawieniach ogólnych. Np. imiona *Stanisław* i *Władysław* zajmują odpowiednio 2. i 4. miejsce pod względem frekwencji w zbiorze męskim, natomiast dwa najczęściej odnotowane imiona kobiece *Bronisława* i *Stanisława* znajdują się poza pierwszą dziesiątką w imiennictwie żeńskim.

[48] Bez imienia *Oleg*.

[49] Bez imienia *Olga*.

1940 r. – 9,8%. W różny sposób opisywana korelacja wpłynęła na produktywność oddzielnych imion. Popularne wśród mężczyzn urodzonych do 1918 roku *Антон* (7,4% sumy użyć imion męskich) odnotowuje spadek w latach 1919-1940 (5,1%) i, przede wszystkim, w okresie po 1940 r. (1,0%). Z kolei *Владимир*, charakterystyczne wśród ludności prawosławnej (ruskiej), pozostaje na podobnym poziomie w dwóch pierwszych okresach (do 1918 – 1,8%, 1919-1940 – 1,9%), ale już w epoce radzieckiej jego odsetek jest nieco wyższy (3,3%). Typowe dla tradycji wschodniosłowiańskiej imię *Вера* notuje spadek w okresie niepodległości Łotwy (0,4%) względem epoki poprzedniej (1,2%), by następnie nieznacznie wzrosnąć w okresie ZSRR (0,8%). Wykorzystywane w środowisku Polaków-katolików imiona *Аделя*, *Юзефа* i *Анеля* były najbardziej popularne w czasach carskich (odpowiednio 2,3%, 2,7% i 1,6%), w kolejnych dwóch okresach częstotliwość ich użycia spada (w latach 1919-1940 – 0,1%, 1,5%, 0%; po 1940 r. – 0%, 0,4% i 0%[50]). Już ten bardzo fragmentaryczny ogląd pokazuje, że przynależność państwowa (w kontekście roku urodzenia danej osoby) nie była czynnikiem, który w sposób decydujący przełożył się na ogólny obraz imiennictwa Polaków dyneburskich. Z pewnością nie można też mówić o całkowitej marginalizacji tej determinanty. Przypuszczalnie dalsze badania, uwzględniające dodatkowo wpływ innych okoliczności (m.in. tradycji rodzinnych), pozwoliłyby na wyciągnięcie bardziej jednoznacznych i miarodajnych wniosków.

Formy językowe imion

W latach istnienia Łotewskiej SRR językami urzędowymi były – przynajmniej formalnie – łotewski i rosyjski, jednak zapis imion w języku łotewskim z użyciem alfabetu łacińskiego pojawia się sporadycznie[51]. W wyekscerpowanym zbiorze odnotowano zaledwie 20 przykładów tego typu, np. *Bronislavs, Vitolds, Jelena, Regina.*

Przechodząc do zagadnienia rejestracji imion Polaków uwzględniającej normy i zasady języka rosyjskiego, należy zauważyć, że część z nich ma postać brzmieniową identyczną w polszczyźnie i ruszczyźnie lub tylko minimalnie zróżnicowaną z powodu osobliwości fonetycznych każdego z tych języków. Cechą różnicującą może być niekiedy akcent. W tej grupie znalazły się onimy z kręgu cywilizacji śródziemnomorskiej, w większości obecne w systemie imienniczym polskim i rosyjskim, por. *Адам, Виктор, Леон, Роман, Александра, Анна, Антонина, Виктория, Наталия, Нина, Тамара, Эмилия,* jak też imiona ukształtowane na gruncie słowiańskim: *Богдан, Болеслав, Бронислав, Славомир, Станислав, Брониславa, Станиславa, Чеславa,* germańskim: *Адольф, Альберт, Альфонс, Арнольд, Леонард, Ромуальд, Рудольф / Рудолф*[52],

[50] Pojawia się jednokrotnie w postaci *Анжела*.

[51] Sama struktura domowej księgi meldunkowej (strona tytułowa, instrukcja, nagłówki rubryk itd.) była przygotowana w dwóch tych językach.

[52] W parze *Рудольф – Рудолф* poprawne są obie formy, ponieważ pierwsza z nich jest adaptacją imienia w jęz. niem. *Rudolf*, druga – w ang. *Rudolf, Rudolph*, podobnie *Эльвира* – z hiszp. i *Элвира* – z ang. (zob. Р.С. Гиляревский, Б.А. Старостин, *Иностранные имена и названия в русском*

Гертруда, Леонарда, Ромуальда, Эмма, Ядвига i imiona pochodzenia bałtyckiego: *Альдона, Гражина, Данута.*

Większość imion zapisywano, stosując rosyjskojęzyczne odpowiedniki, np. *Александр, Алексей, Анатолий, Андрей, Антон, Валентин, Валерий, Викентий, Владимир, Владислав, Григорий, Евгений, Иван, Иосиф, Карл, Марк, Михаил, Сигизмунд, Степан, Фердинанд, Франц, Эдуард, Агафия, Анастасия, Варвара, Валентина, Владислава, Галина, Елена, Ева, Екатерина, Ирина, Маргарита, Мария, Мечислава, Пелагея, София / Софья.*

Poświadczony jest też szereg wariantów oddających w pełni fonetykę polszczyzny lub wskazujących na mniej lub bardziej udane próby zachowania formy polskiej: *Бонифац, Войцех, Гжегож, Ежи, Зыгмунт / Зигмунт, Кшиштоф, Лешек / Лех, Нарциз, Рышард, Тадеуш / Тадэуш, Теофил, Францишек, Эдвард / Эдварт, Эрнест*, *Юзеф, Ян*[53], *Барбара, Вэроника, Зофия, Зузанна, Ирена, Крыстына, Леонтына, Луция / Луцыя, Магдалена, Матыльда, Паулина, Петронеля, Текля, Теофила, Уршуля, Францишка, Цецилия, Эва, Юзефа*. Zwracają uwagę przede wszystkim onimy mające rosyjskie odpowiedniki, aczkolwiek zanotowane – jak można przypuszczać, celowo – w brzmieniu polskim lub w różnym stopniu spolonizowanym. Nie jest wykluczone, że przykłady te ilustrują działanie odwrotne, tj. próbę rusyfikacji imion zgłaszanych w wariantach z fonetyką polską, por. np. *Евгениюш, Сельвестер, Теофилий, Теофилия*. Do form zruszczonych można też zaliczyć kilka innych przykładów imion, nietradycyjnych dla imiennictwa wschodniosłowiańskiego: *Войтех, Винцентина, Франтишка*.

Niektóre imiona były zapisywane w brzmieniu łotewskim. Poza imionami, które zachowały postać przyjętą w tym języku z oczywistych względów (brak odpowiedników w innych językach, np. *Ниёле*), zanotowano formy typu *Андрюс, Арнотис, Болис, Викторас, Иоанс, Иозас, Павалс, Петрс, Ромуальдас, Фрицис, Эйжан, Юрис, Якимс, Янис, Катре* oraz rozpowszechniony na Łotwie wariant *Язеп*, częściowo zeslawizowany wskutek redukcji finalnego *-s* (por. *Jāzeps*)[54].

Pojawiły się odmianki z obocznościami samogłoskowymi, np. *Бенидикт* (*е : и*), *Вельгельм* (*и : е*), *Каземир* (*и : е*), *Лионард* (*е : и*), *Мечеслав* (*е : и*), *Наполион* (*е : и*); *Аполенария* (*и : е*), *Вереника* (*о : е*), *Комиля* (*а : о*), *Рапата* (*е : а*), *Салумея* (*о : у*). Jako że cechy regionalno-gwarowe mogą przenikać do oficjalnej dokumentacji[55], możliwe jest, że niektóre z tych imion to formy faktycznie używane w lokalnym mikrosystemie nazewniczym. Inną przyczyną dostrzeżonych substytucji mogła być

тексте. Справочник, Москва 1978, с. 70-71, 136; А.В. Суперанская, *Словарь русских...*, с. 442).

[53] Imię *Ян* to forma literacka również w jęz. białoruskim (А.К. Усціновіч, *Слоўнік асабовых...*, с. 229).

[54] Forma *Язэп* jest znana w antroponimii białoruskiej (М.В. Бірыла, *Беларуская антрапанімія. Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы*, Мінск 1966, с. 89).

[55] H. Karaś, *Uwagi o polskich inskrypcjach…*, s. 103-105.

niewystarczająca kompetencja językowa osób dokonujących wpisu, niska jakość ich wykształcenia i ogólnej erudycji.

W wariantach *Никадим, Вераника, Каралина* obserwuje się utrwalenie na piśmie wymowy nieakcentowanego *[o]* lub wpływ języka białoruskiego (akanie). Poświadczone są imiona, w których dokonano dodania głosek, np. *Вацслава, Гриета, Тересса*, lub ich opuszczenia, np. *Эвард, Иланта*. Wiele imion zanotowano w formach z nieuzasadnioną dyspalatalizacją *[l']*, a – co za tym idzie – w wersjach, które nie odpowiadają zasadom ortografii języka rosyjskiego: *Адолф, Алберт, Алфонс, Валдемар / Волдемар, Валтер, Витолд, Илмар, Олгерт, Ромуалд, Адолфина, Албина, Алдона, Балбина, Вильгелмина, Вилгельмина, Лудвига.* Proces ten dotyczył też innych spółgłosek, np. *[b]* i *[d]*: *Збыгнев*[56] (por. im. w jęz. pol. *Zbysław, Zbych*), *Здыслав*.

W różny sposób była transponowana spółgłoska tylnojęzykowa szczelinowa *[h]*: przez *[г]* lub *[x]*, por. *Генрик – Хенрик*, *Гелена – Хелена*, ponadto: *Вилхельм, Хеля, Героним, Губерт* itd. Niejednakowo zapisywano połączenia głosek, np. *[lo]*: *Илена – Илона*.

Podsumowanie

Krótka charakterystyka materiału onimicznego pozwala wysunąć wniosek, że w środowisku Polaków dyneburskich wyraźnie przeważały, niezależnie od genezy językowej, imiona z motywacją religijną. Można ponadto stwierdzić, że rezerwuar wyeksploatowanych z bazy źródłowej imion wykazuje dużą zbieżność z zasobem imion, używanych w XX wieku w Polsce[57]. Pod względem użytych form najliczniej reprezentowane są ekwiwalenty rosyjskie, choć istotna jest obecność wariantów w brzmieniu polskim, akcentujących przynależność narodową nosicieli. Natomiast na zachowanie lokalnego kolorytu wpływa występowanie form łotewskich, (nielicznych) białoruskich i odmianek z substytucją samogłoskową. Wiele imion cechuje się wariantywnością, np. *Генрих / Генрик / Гендрик / Хенрик / Гендрих / Хендрик, Ришард / Рихард / Рикард / Рихорд / Рыхард / Ричард / Рычард, Елизавета / Элизавета / Элизобета / Елизабета / Елизовета / Лизавета, Геновефа / Геноэфа / Генавефа / Генувефа / Геноефа, Мариана / Марианна / Марияна / Марьяна / Маряна* itd. Intryguje przede wszystkim współistnienie w danym zestawie imion nacechowanych narodowościowo (polskich, rosyjskich, łotewskich, białoruskich), por. *Иосиф / Язеп / Осип / Юзеф / Иосип / Езуп / Иозас, Иван / Янис / Ян / Иоанн / Иоанс / Ivans.* Można byłoby sądzić, że zastosowanie odmiennych form tego samego imienia miało na celu podkreślenie przynależności etnicznej jego nosiciela, gdyby jednak nie fakt, że wszystkie wpisy dotyczą Polaków. Taka sytuacja może być świadectwem niejednorodności narodowościowej społeczności polskiej Dyneburga. Na terytorium etnicznie

[56] Forma ta, co ciekawe, nawiązuje do pierwotnej (i właściwej) postaci *Zbygniew*. Wariant *Zbigniew*, który utrwalił się w polszczyźnie współczesnej, jest wynikiem zniekształcenia.

[57] Zob. np. M. Malec, *Imię w polskiej antroponimii…*

zróżnicowanym, na którym ludność jest od pokoleń mieszana, deklarowana przynależność narodowa bywa zmienna, w związku z czym imiona (również w kontekście ich formy językowej) nierzadko otrzymuje się po krewnych lub powinowatych innej narodowości. Omawiana oboczność ma też miejsce w odniesieniu do danych personalnych jednej i tej samej osoby (np. *Юзеф – Иосиф, Язеп – Иосиф, Ян – Янис, Ян – Иван, Пиотр – Петр, Стефания – Стефанида / Степанида*). Źródeł tego zjawiska przypuszczalnie należy upatrywać w zabiegach administracyjnych (rusyfikacja) lub mających inne podłoże o charakterze tożsamościowym widzianym z perspektywy nosiciela imienia lub osoby dokonującej wpisu.

References

Abramowicz Z., *Imiona chrzestne białostoczan w aspekcie socjolingwistycznym (lata 1885-1985)*, Białystok 1993.

Biryla M.V., *Byelaruskaya antrapanimiya. Ulasnyya imyony, imyony-myanushki, imyony pa bats'ku, prozvishchy*, Minsk 1966.

Cieślikowa A., *O współczesnych słowotwórczych analizach onomastycznych*, [w:] *Metodologia badań onomastycznych*, red. M. Biolik, Olsztyn 2003.

Engelking A., Golachowska E., Zielińska A., *Tożsamość, język, pamięć w sytuacji pogranicza. Uwagi wprowadzające*, [w:] *Tożsamość – język – rodzina. Z badań na pograniczu słowiańsko-bałtyckim*, red. A. Engelking, E. Golachowska, A. Zielińska, Warszawa 2008.

Fros H., Sowa F., *Księga imion i świętych*, t. 1-6, Kraków 1997-2007.

Gilyarevskiy R.S., Starostin B.A., *Inostrannyye imena i nazvaniya v russkom tekste. Spravochnik*, Moskva 1978.

Golachowska E., Ostrówka M., *Polish language of the Polish minority in Daugavpils, Latvia. Comparative analysis of two idiolects*, „Multilingua" 2023, No. 42 (3).

Jankowiak M., *Wielonarodowość i wielokulturowość Łatgalii w aspekcie społecznym i historycznym*, [w:] *Językowe i kulturowe dziedzictwo Wielkiego Księstwa Litewskiego. Księga jubileuszowa na 1000-lecie Litwy*, red. J. Mędelska, Z. Sawaniewska-Mochowa, Bydgoszcz 2010.

Janowowa W., Skarbek A., Zbijowska B., Zbiniowska J., *Słownik imion*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1991.

Jekabson E., *Stosunki polsko-łotewskie na przestrzeni dziejów*, [w:] *Polacy na Łotwie*, red. E. Walewander, Lublin 1993.

Karaś H., *Język polski na Łotwie*, [w:] *Język polski poza granicami kraju*, red. S. Dubisz, Opole 1997.

Karaś H., *Uwagi o polskich inskrypcjach nagrobnych na Litwie*, [w:] *Nekropolie jako znak kultury pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego*, red. F. Czyżewski, A. Dudek-Szumigaj, L. Frolak, Lublin 2011.

Kolbuszewski J., *Polacy na Łotwie. Historia i współczesność. Zarys problematyki*, [w:] *Mniejszości polskie i Polonia w ZSRR*, red. H. Kubiak i in., Wrocław – Warszawa – Kraków 1992.

Kuņicka K., *Polacy i język polski w Łatgalii / Poļi un poļu valoda Latgalē*, Daugavpils 2020.

Kurczewski J., *Wstęp*, [w:] *Polacy nad Dźwiną*, red. J. Kurczewski, M. Fuszara, Warszawa 2009.

Majewska E., *Imiona ze Starego i Nowego Testamentu w Niemczech i Niderlandach w 19. wieku*, [v:] *19. slovenská onomastická konferencia. Bratislava, 28.-30. apríla 2014. Zborník referátov*, red. I. Valentová, Bratislava 2015.

Malec M., *Imię w polskiej antroponimii i kulturze*, Kraków 2001.

Malec M., *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994.

Manteuffel G., *Poļu Inflantija / Inflanty Polskie*, Rīga 1879 [2020].

Mrózek R., *Metodologiczno-terminologiczne aspekty rozwoju onomastyki*, [w:] *Metodologia badań onomastycznych*, red. M. Biolik, Olsztyn 2003.

Muchenitsa Stefanida Damasskaya, [v:] *Pravoslavnyy tserkovnyy kalendar'*, [v:] https://azbyka.ru/days/sv-stefanida-damasskaja.

Ostrówka M., *Napisy nagrobne w Rzeżycy i Krasławiu (Łotwa) jako przykład koegzystencji kultur i języków w Łatgalii*, „Acta Baltico-Slavica" 2014, nr 38.

Ostrówka M., *Polsko-łotewskie związki historyczne, kulturowe i językowe w przeszłości i obecnie*, [w:] *Językowe i kulturowe dziedzictwo Wielkiego Księstwa Litewskiego. Księga jubileuszowa na 1000-lecie Litwy*, red. J. Mędelska, Z. Sawaniewska-Mochowa, Bydgoszcz 2010.

Ostrówka M., *Regiolekt polski na Łotwie*, „Biuletyn PTJ" 2005, nr 61.

Pervaya Vseobshchaya perepis' naseleniya Rossiyskoy imperii, 1897 g. V. Vitebskaya guberniya. Tetrad' III (poslednyaya), red. N.A. Troynitskiy, Sankt-Peterburg" 1903, [v:] https://rusneb.ru/catalog/000200_000018_v19_rc_1629433/.

Rospond S., *Struktura i klassifikatsiya drevnevostochnoslavyanskikh antroponimov (imena)*, «Voprosy yazykoznaniya» 1965, № 3.

Siliņš K., *Latviešu personvārdu vārdnīca*, Rīga 1990.

Spravochnik lichnykh imen narodov RSFSR, red. A.V. Superanskaya, Yu.M. Gusev, Moskva 1979.

Staltmane V.E., *Latyshi*, [v:] *Sistemy lichnykh imen u narodov mira*, red. M.V. Kryukov, Moskva 1989.

Superanskaya A.V., *Slovar' russkikh lichnykh imen*, Moskva 1998.

Święci Wiktor i Korona, [w:] *O Biblii, a także o różnych świętych*, [w:] https://biblia-swieci.pl/wiktor.html.

Ustsinovich A.K., *Slownik asabovykh ulasnykh imyon*, Minsk 2011.

Zawisza R., *Odczytanie cmentarza. Współczesne inskrypcje nagrobkowe w okolicach Dyneburga na Łotwie jako inspiracja do badań nad kulturą pogranicza*, [w:] *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: źródła – wartości – ochrona*, red. J. Adamowski, K. Smyk, Lublin 2013.

Zemzare D.E., *Latyshskiye lichnyye imena*, [v:] *Antroponimika*, red. V.A. Nikonov, A.V. Superanskaya, Moskva 1970.

NOTA O AUTORZE

Michał Mordań – dr, Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Filologiczny, Katedra Językoznawstwa Slawistycznego. **Ważniejsze publikacje: monografia:** *Chrześcijańskie dziedzictwo imiennicze utrwalone w nazwiskach mieszkańców Bielska Podlaskiego, Hajnówki i Siemiatycz*, Białystok 2019. **Artykuły:** *Świat roślin w leksyce gwarowej na pograniczu polsko-białoruskim (na materiale „Słownika gwary bielsko-podlaszskiej")*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej" 2020, nr 55, s. 1-25; *Запись в русскоязычной метрической книге XIX века «О родившихся» в аспекте текстологических и кодикологических исследований*, „Slavia Orientalis" 2021, t. LXX, nr 4, s. 851-872 (we współaut. z P.A. Owsińskim); *Особенности образования и употребления отчеств в православном приходе в Райске на Подляшье в конце XIX века*, «Вопросы ономастики» 2022, т. 19, № 3; с. 158-176; *Imiona odojcowskie w metrykach parafii prawosławnej w Białowieży na przełomie XIX i XX wieku*, „Przegląd Rusycystyczny" 2023, nr 4 (184), s. 214-237.

ORCID: 0000-0002-5709-3469
Email: m.mordan@uwb.edu.pl